

BILJESKE

¹ Prikaz je dan samo za to razdoblje jer od 1884—1904. izlaze karlovački listovi »Svjetlo« i »Sloga« iz kojih su pretežno uzeti ovi podaci. Ostali izvori su arhivski materijali Historijskog arhiva u Karlovcu (HAK) i arhiva »Zora-doma«, djelo Dušana Lopašića »Zora«, I. Hrv. Pjevačko društvo »Zora« u Karlovcu 1858—1892, Karlovac 1892., i »Spomen-knjiga Zora« nepoznatog autora. Ni jedan od tih izvora ne navodi sve programe notiranih koncerata, a tiskani koncertni programi sačuvani su u vrlo malom broju. Zato smo i prikraćeni za mnoge interesantne podatke pa i točne informacije o mnogim Zajčevim djelima izvedenim u Karlovcu.

² Sve oznake Zajčevih skladbi uzete su iz djela Dr. Huberta Pettana, »Popis skladbi Ivana Zajca« Zagreb 1936.

³ Dušan Lopašić, cit. dj., str. 91.

⁴ Isti, str. 91—92.

⁵ D. Lopašić, cit. dj., str. 114.

⁷ Gdje dirigent nije naveden, nije pribilježen ni u izvorima kojima sam se mogla služiti.

⁸ »Svjetlo«, Karlovac, br. 61/1884.

⁹ »Svjetlo«, Karlovac, br. 17/1886.

¹⁰ U listu »Sloga« ne navodi se da li se radi o Gundulićevoj Himni slobodi pa kompoziciju nije moguće identificirati.

¹¹ »Svjetlo«, Karlovac, br. 47/1892.

¹² U Pettanovu popisu Zajčevih skladbi op. 991a ZP Noćnom nebu za sopran uz glasovir. Zajčev zapis: »Skladao za svoju učenicu Dragu Hauptfeld 19. svibnja 1905.« (str. 216). Isto je tako u Pettanovom djelu na str. 218. pod op. 999 pribilježeno ZP »Trois exercices pour la voix sopran avec Piano. Skladao za svoju učenicu Dragu Hauptfeld. — Pravopisne greške su Zajčeve.)

¹³ »Karlovački glasnik«, br. 7/1903.

JEKA S HERCEGOVAČKOG KRŠA

Tisuću hrvatskih narodnih ženskih pjesama što ih sabra Ivan Zovko

Zdenka Miletić

Sunce se pomalja kroz vrata istoka i svojim sjajnim obrazom zlati vrhove brda. Svježe i ugodno jutro čini me čilom. Namjera mi je danas stići u mjesto Prozor, u Hercegovini. Jednom prilikom mi je moj znanac, rodom iz tog mjesta, spomenuo Ivana Zovka kao sakupljača narodnih pjesama. Bio je to površan razgovor, jer sam tada prvi put čula za to ime. Nakon malo razmišljanja, odabrah ovaj put od stotinu njih koji mogu voditi k cilju.

Na sarajevskoj autobusnoj stanici stojim u redu. Nadoh se konačno pred blagajnom i zamolih jednu kartu do Prozora. Blagajnica s onu stranu stakla povisi ton: »Svi hoćete do prozora! Zasada nema autobusa sa sjedalima samo uz prozore.« Mislim u sebi: »Već je nesporazum, kako li će dalje biti!« Spremivši kartu potražila sam autobus.

Krenusmo. Krivuda cesta od Ilidže. Prođosmo Ivan-planinu, protiskujemo se između Bjelašnice i Ostrošca da bismo se spustili uz rijeku Neretvu, u mjesto Konjic. Poduži odmor iskoristila sam razgledavši nekoliko znamenitosti. Malo i živopisno mjesto. Neretva s virovima, preko koje prelazi stari kameni most sa šest okana iz 1682. g. Gradio ga je vezir Ahmet-paša Sokolović. S lijeve strane rijeke je brdo kojeg zovu Varda. Na njemu je bio stari grad Biograd koji je postojao i u tursko doba. Kasnije ga nazvaše Konjic.

Krenusmo prema zapadu. Ugledasmo čisto jezero u kome se kupaju jutro i sunce, Jablaničko jezero. Nadomak smo mjestu Jablanici. Okružuju je visoke planine preko 2000 m, Prenj i Čvrstica. Reče mi vozač: »Tu vaši Bosanci dolaze u lov na divokoze, tetrijebe i drugu divljač«.

Ostavljamo Neretvu i ulazimo u predio zvan Rama. Dobio je ime po rijeci, to jest pritoci Neretvinoj, Rami. Dijeli se na Gornju i Donju Ramu. U Gornjoj Rami je mjestance Šćit i prostrano umjetno jezero preko kojeg se voze đaci u školu, seljaci u crkvu, ili po nekom drugom poslu, iz sela koja pripadaju ovom centru. Tu je i Prozor, odmaknut od jezera, ali primaknut planini Makljen. Vozač autobusa viknu: »Prozor, ne idemo dalje!«

Kuće starinske i iz novijeg doba redaju se po nekom rasporedu. Iznad mjesta bijeli se gradina.

Da je mjesto u davni postojalo, govore neki podaci kao ovaj npr.: Bosanski kralj Tvrtko izdaje Povelju pod Prozorom u Rami 1366. g. kojom dariva vojvodu Vukca Hrvatinića novim posjedom za učinjene usluge u ratu.

Nadoh kuću i obitelj moga znanca. Razgovor krenu o svemu i svačemu. Upitah za Ivana Zovku. Uz igru obrva, polako se prisjećao moj znanac: Mostarac je i umro je tamo. Bio je učitelj. Službovao je u Konjicu, Ljubuškom, a po Bosni, ne znam gdje. Nije dugo živio. Objavljivao je svoje radove u mostarskom *Osvitu*, nekad pod pseudonimom. »Dobro bi bilo potražiti u Mostaru stare brojeve *Osvita*, reče mi on na kraju. Svaki moj korak dalje obogaćivao je moje saznanje o tom zaslužnom čovjeku.

Rođen je u Mostaru 29. kolovoza 1864. g. Gimnaziju je polazio u Humcu. Nakon završenih šest razreda, upisuje se u učiteljsku školu u Sarajevu. Po završetku radio je kao učitelj u Ljubuškom, Konjicu, Varcar-Vakufu i Bihaću. Umro je u rodnom mjestu 3. ožujka 1900. g. u nedovršenoj 36-oj godini života.

Među mnogim njegovim radovima posebno mjesto zauzima zbirka koja nosi naslov: »Tisuću hrvatskih narodnih ženskih pjesama«. Sabrao ih je po Herceg-Bosni. Nije objavljena, nego se čuva u arhivu Jugoslavenske akademije za znanost i umjetnost u Zagrebu.

Zovkova zbirka ima četiri sveska, u svakom je zabilježio po 250 pjesama. Pregovor pjesmarici naknadno je napisao Vinko Žganec. Na početku drugoga dijela je imenik onih osoba, uz čiju pomoć je bilo moguće pobilježiti pjesme ove pjesmarice. Na dnu stranice tumačio je manje poznate riječi. Zbirka je prepisana strojem u tri primjerka na Institutu za narodnu umjetnost u Zagrebu. Prepis ima zaseban tumač nepoznatih riječi, kojeg je sastavio asistent Instituta za proučavanje folkloru u Sarajevu. Abdulah Škaljić, koji se u potpunosti ne slaže s tumačenjima nekih riječi Ivana Zovka. Pjesme su bez naslova, samo je podvučen prvi stih. Oznaka za pjesme je arapski broj od 1 do 250, za svaki svezak posebno. Svaki svezak označen je rimskim brojem (I, II, III, IV). Rukopis je isti, od početka do kraja pjesmarice.

10.
*Galih jare zokskom
 Prvi njevojke zokskom,
 Galih govori govori:
 "Stari govore, rivo i ja,
 Zbog djevojke prsten dami;
 A punica jabuku
 Ja si jede za rukom,
 Ja si se za zabavi,
 A nas mlade vskavi,
 Za se mi put ljubimo,
 Onda l' više i bože.*

Originalni rukopis

Evo nekoliko primjera iz te zbirke:

I. svezak

15.

Mara toči Neretvu vodicu
 Desnom rukom srčali-maštrafom,¹
 A p'jan Ivo viš'nje podvriskuje.
 Od vriska se prepanula Mara
 Desna joj je ruka zadrhtala
 I lijeva noga pokleknula,
 Ona razbi srčali-maštrafu.
 Njoj p'jan Ivan 'vako govorio:
 »Što se plahnu plemenita Maro«?
 Njemu Mare tiho progovara:
 »Hajd' otale, pijani Ivane,
 Dosad si mi bio na srdaću,
 Al' kad sam te takog ugledala,
 Odsad n'jesi niti pod papučom«!

II. svezak

85.

Stari Pero sakupio prelo,
 Starog Peru zapitalo prelo:
 Možeš stari pit' rumena vina,
 Možeš pušit' fršlajli² duhana?
 »Mogu piti rumenoga vina,
 Mogu pušit' fršlajli duhana,

Dok je meni punoga džuzdana³.
 Al'kad nemam ništa u džuzdanu,
 Baš ni na što fičer⁴ ne imadem«.

205.

Mjesec zađe, hajduk konje krade;
 Sretoše ga tri l'jepe djevojke.
 Jedna veli: dobra konja vrana,
 Druga veli: još boljeg zelenka,
 Treća veli: oba ukradena.
 Koja veli: dobra konja vrana,
 Onoj dade dibu⁵ u čagetu⁶;
 Koja veli: još boljeg zelenka,
 Onoj dade maramu dukata;
 Koja veli: oba ukradena,
 Onoj dade sille⁷ uz obraze,
 Pa joj onda hajduk besjedio:
 »Ne brini se konjima ukradenim,
 Već se brini sillom uz obraze«!

III. svezak

52.

U mog age, u mog bega
 sve je žalosno,
 da je zašto, već ni za što
 p'jevca nestalo;

U mog age, u mog bega
 sve je veselo,
 da je zašto, već ni za što
 p'jevca našli su.

IV. svezak

217.

Majka Mejri tiho besjedila:
 »O Mejrušo, ujela te guja⁸
 Okani se Čengić Imzibega,
 Nije njega kaduna⁹ rodila,
 Već ciganka čuvajuć ovaca.
 Ovčijim ga m'jekom zadojila,
 U ovčiju kožu povijala;
 A tebe je hanuma¹⁰ rodila
 U čardaku na mekom jataku,¹¹
 Robinja te rukam dočekala
 U bijelu svilu zamotala«.

Pjesme nisu svrstane po sadržaju. Motivi su im različiti: ljubav, kletva, životni događaji-smrt-od kuge ili tuge, požari, poplave, ljudske mane, ratovanja. Ima ih šaljivih, podrugljivih itd. Pjesme su zapisane ijekavskim govorom, ali sam uvjerenja da su mnoge ikavski izrečene. Neke pjesme obiluju turcizmima. Stihovi su uglavnom u desetercu. Neke su lijepe i pune nježnosti kao ova, tiskana u Osvitu.

Majka sina u bešici nina,
 Ninajuć ga pjesmu zapjevala:
 »Nini paji sine Rvatine,
 Resti majci do konja viteza,
 Do viteza i do bojnog koplja.
 Dušmani ti pod nogama bili
 Ko tvom dogi u pločama klinci¹²«.

Osim ove vrijedne zbirke koja je ostala neobjavljena, Ivan Zovko je pisao mnogo u prozi. Objavljivao je u raznim publikacijama: Zborniku za narodni život i običaje Južnih Slavena, Zagreb, Osvitu Mostar, Sarajevskom listu i drugdje. Evo nekoliko naslova koje sam našla tiskane: »Hrvatstvo u narodnoj predaji i običajima u Herceg-Bosni«, »Hrvatsko narodno blago«, »Zbirčica o narodnim glazbalima«, »Iz zemlje i naroda«, »Hrvatstvo u narodnoj uspomeni Hercegovaca«, »Ašikovanje u Herceg-Bosni«, »Starinsko vjenčanje u Hercegovini«.

U spomenutom arhivu nalaze se još rukopisi ovih radova: *Uvjerice od hrvatskog naroda po Herceg-Bosni* (pet svezaka), *Zbirčica o jemenijama i drugim pokrivačima*, *Zbirčica o čorapima i gunjima*, *Ženske rukotvorine u Bosni*, *Zbirčica o izgovaranju žitelja nekih mjesta*, *Zbirčica o vremenu*, *Superlativije*, *Frazeologija* (dva dijela) itd. Ukupno ih je dvanaest. Da li je to sav njegov rad, ne znam.

Na kraju, treba li još mnogo govoriti o čovjeku koji se s toliko ljubavi kretao među ljudima i stvarima? Citajući Zovkove zapise kao da sam čula njegove korake. Svemu je dao visinu svoga duha. Mnogo može učiniti dužnost, ali neusporedivo više ljubav.

TUMAČ NEPOZNATIH RIJEČI

srčali-maštrafa¹ — staklena čaša, fršlajli² — izvrstan aromatičan duhan, džuzdan³ — novčanik, fičer⁴ — apetit, diba⁵ — zlatom protkana teška svi-lena tkanina, čage⁶ — papir, sille⁷ — šamar, (plju-ska), guja⁸ — zmija, kaduna⁹ — dama, hanuma¹⁰ — gospođa, jatak¹¹ — ležaj, klinci¹² — čavli